

Kamilla Kurczewska

Ocena skutków regulacji zawartych w projekcie nowelizacji ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 899)¹

Impact assessment of regulations contained in the Bill on Amending the Civil Procedure Code and Certain other Acts (Sejm's paper no. 899)

The author of the opinion points out the advantages of the bill, including acceleration of the digitization of proceedings, postponement of the implementation of the eKRS (the electronic National Court Register) and the simple joint-stock company. The most controversial and doubtful is the introduction of trying civil and administrative cases in closed sessions, regarding civil and administrative cases, when it is not possible to hold a hearing or an open session remotely or the introduction of a solution in the form of recognizing as delivered electronically reproduced documents to professional attorneys on the next working day after the court enters them into the means of electronic communication.

Keywords: Civil Procedure Code, impact assessment, bill

Autorka opinii jako zalety projektu wskazuje m.in. przyspieszenie cyfryzacji postępowań, przesuwanie terminów wdrożenia eKRS i prostej spółki akcyjnej. Za najbardziej kontrowersyjne i wątpliwe uważa natomiast dwie kwestie: wprowadzenie rozpoznawania spraw na posiedzeniach niejawnych w sprawach cywilnych i administracyjnych, gdy nie można przeprowadzić rozprawy lub posiedzenia jawnego zdalnie; wprowadzenie rozwiązania w postaci uznania za doręczone odwzorowanych elektronicznie dokumentów profesjonalnym pełnomocnikom w następnym dniu roboczym od chwili wprowadzenia ich przez sąd do środka komunikacji elektronicznej.

Słowa kluczowe: Kodeks postępowania cywilnego, ocena skutków regulacji, projekt ustawy

Doktor nauk prawnych, magister filozofii, ekspert ds. systemu gospodarczego Biura Analiz Sejmowych ■

Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Społecznych i Ekonomicznych Zespół Oceny Regulacji Prawnych, WARSZAWA, POLSKA ■

kamilla.kurczewska@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0001-9088-1419>

Przedmiot oceny

Przedmiotem oceny jest regulacja zawarta w rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (dalej: projekt). W ocenie uwzględniono stan prawny na dzień jej sporządzenia.

¹ Ocena skutków regulacji zawartych w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 899) sporządzona 2 lutego 2021 r. na zlecenie Zastępcy Szefa Kancelarii Sejmu; BAS-WASiE-102/21.

Przedmiot projektu

Przedmiotem projektu jest:

- 1) wprowadzenie możliwości sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej prowadzonej przez komornika sądowego na wniosek wierzyciela (art. 1 projektu),
- 2) zapewnienie dostępu potencjalnym licytantom jedynie do protokołu opisu i oszacowania nieruchomości – w miejsce dostępu do pełnych akt postępowania egzekucyjnego (art. 1 pkt 2 projektu),
- 3) regulacja zasad tworzenia, przetwarzania, przechowywania i udostępniania dokumentacji w postaci elektronicznej przez komorników sądowych (art. 5 projektu),
- 4) przesunięcie terminu wejścia w życie przepisów o elektronicznym dostępie do dokumentów i informacji Krajowego Rejestru Sądowego (dalej: eKRS) – na dzień 1 lipca 2021 r. (art. 2 projektu) oraz przesunięcie terminu wejścia w życie przepisów wprowadzających prostą spółkę akcyjną – na ten sam dzień (art. 6 projektu),
- 5) wprowadzenie reguły rozpoznawania spraw w pierwszej i drugiej instancji w postępowaniu cywilnym w składzie jednego sędziego (art. 9 pkt 1 projektu),
- 6) wprowadzenie reguły prowadzenia rozpraw i posiedzeń jawnych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość w postępowaniu cywilnym i sądownoadministracyjnym (art. 9 pkt 1 i 3 projektu),
- 7) umożliwienie konsulom przeprowadzenia przesłuchania² za pomocą urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie go na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (art. 9 pkt 4 projektu),
- 8) możliwość kierowania spraw na posiedzenie niejawne w postępowaniu cywilnym i sądownoadministracyjnym, gdy nie można przeprowadzić rozpraw zdalnych w postępowaniu cywilnym i administracyjnym (art. 9 pkt 1 i 3),
- 9) wprowadzenie obowiązku podawania adresu służbowej poczty elektronicznej i numeru telefonu przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego albo radców Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w pierwszym piśmie procesowym wnoszonym w postępowaniu cywilnym (art. 9 pkt 4 projektu),
- 10) wprowadzenie domniemania doręczenia cyfrowo odwzorowanego pisma procesowego w następnym dniu roboczym od chwili wprowadzenia go przez sąd do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby adresat mógł zapoznać się z jego treścią oraz zasady, że to doręczenie wywołuje skutki pro-

² Art. 26 ust. 1 pkt 2 ustawy z 25 czerwca 2015 r. – Prawo konsularne, Dz.U. 2020, poz. 195, 1086 i 2320.

- cesowe określone w Kodeksie postępowania cywilnego właściwe dla doręczenia odpisu pisma (art. 9 pkt 4 projektu),
- 11) wprowadzenie możliwości powierzenia przez prezesów sądów apelacyjnych i wojskowych sądów okręgowych, prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego rozpoznawania spraw pilnych równorzędnym sądom odpowiednio powszechnym, garnizonowym, wojewódzkim administracyjnym w przypadku całkowitego zaprzestania czynności przez sąd z powodu COVID-19 (art. 9 pkt 4 projektu),
 - 12) wprowadzenie uproszczonego trybu delegowania sędziów sądów powszechnych, wojskowych, administracyjnych do innych sądów, jeżeli z powodu COVID-19 wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 9 pkt 4 projektu),
 - 13) wprowadzenie braku związania prezesa sądu lub trybunału wnioskiem oraz terminem zwołania zgromadzenia ogólnego przewidzianym w przepisach (art. 9 projektu),
 - 14) wprowadzenie braku związania Sądu Najwyższego wnioskiem skarżącego o rozpoznanie skargi kasacyjnej na rozprawie, również w przypadku występowania w sprawie istotnego zagadnienia prawnego, bez względu na datę wniesienia skargi kasacyjnej (art. 9 pkt 4 projektu) oraz wprowadzenie braku związania Naczelnego Sądu Administracyjnego wnioskiem strony o przeprowadzenie rozprawy (art. 9 pkt 3 projektu),
 - 15) wprowadzenie możliwości stosowania rozwiązań omówionych w pkt 5–12 do postępowań wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie projektowanej ustawy,
 - 16) projekt zawiera również przepisy porządkowe, dostosowujące stan prawny do sytuacji po wprowadzeniu zmian (art. 2, 4, 6, 7, 8 projektu).
- Ustawa ma wejść w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem:
- 1) przepisów umożliwiających sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej, które wejdą w życie po upływie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia,
 - 2) przepisów dotyczących warunków przejścia z wytwarzania, przetwarzania i przechowywania przez komorników dokumentacji w postaci papierowej na postać elektroniczną,
 - 3) przepisów o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych³ (powierzenie spraw, delegowanie sędziów, doręczanie odwzorowań cyfrowych pism procesowych, przeprowadzanie rozpraw zdalnych, kierowanie na posiedzenia niejawne), które wejdą w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

³ Ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz.U. poz. 1842, ze zm.

Podmioty objęte oddziaływaniem projektu

Wprowadzenie licytacji elektronicznej oraz opracowania systemu teleinformatycznego będzie oddziaływać na: Ministra Sprawiedliwości, Krajową Radę Komorniczą, uczestników postępowań licytacyjnych⁴, komorników sądowych⁵.

Wprowadzenia digitalizacji dokumentacji oraz zapewnienie dostępu potencjalnym licytantom jedynie do protokołu opisu i oszacowania nieruchomości będzie oddziaływać na komorników sądowych, uczestników postępowań egzekucyjnych⁶.

Wprowadzenie doręczeń elektronicznych będzie oddziaływać na: adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych, radców Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej⁷, strony reprezentowane przez pełnomocników, sądy, dostawców usług poczty elektronicznej.

Wprowadzenie zdalnych rozpraw będzie oddziaływać na: sądy powszechne w postępowaniach cywilnych, wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny (w sumie 392 jednostki organizacyjne⁸), dostawców oprogramowania i usług umożliwiających przeprowadzenie rozprawy na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku⁹, uczestników postępowań.

⁴ Według rządowej oceny skutków regulacji (dalej: OSR), s. 3, sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji było: w 2017 r. – 8611, w 2018 r. – 8806, w 2019 r. – 7595.

⁵ Według rządowej OSR, s. 8, liczba komorników wykonujących zawód to: 1956 (stan na 31 lipca 2020 r.). Aktualna lista komorników jest dostępna na: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/znajdz-komornika-sadowego>, prowadzącej do: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/rejstry-i-ewidencje/lista-komornikow-sadowych/list,1,6.html> [dostęp 1 lutego 2021 r. – data ta odnosi się do wszystkich odnośników do stron www umieszczonych w niniejszym opracowaniu].

⁶ Według informacji dostępnych na https://www.komornik.pl/?page_id=189 w 2019 r. przeprowadzono 4 067 706 spraw.

⁷ Według rządowej OSR, s. 8–9, jest to 56 794 osób, w tym: adwokatów – 19 350, radców prawnych – 36 484 (stan na 31 marca 2020 r.), rzeczników patentowych – 959 (stan na 31 grudnia 2019 r.), radców Prokuraturii Generalnej – 138 (stan na 1 lutego 2021 r.). Aktualne listy rzeczników patentowych: <https://uprp.gov.pl/pl/lista-rzeczni-kow-patentowych>; adwokatów: <https://rejestradwokatow.pl/adwokat>; radców prawnych: <https://kirp.pl/wyszukiwarka-radcow-prawnych/>; radców Prokuraturii Generalnej: <https://prokuratoria.gov.pl/radcowie,m,mg,27,36>.

⁸ Według rządowej OSR, s. 8.

⁹ Z danych zebranych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka najczęściej używane są: Avaya Scopia, Microsoft Teams, Jitsi Meet, Cisco Webex, za: *Prawa człowieka w dobie pandemii*, 2021, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/01/Prawa-czlowieka-w-dobie-pandemii.pdf>, s. 28, oraz PEXIP, Skyp, Zoom według *Sądy dostępne przez Internet*, red. B. Pilitowski, B. Kociołowicz-Wiśniewska, Fundacja Court Watch Polska, 2020, <https://www.oirpwarzawa.pl/wp-content/uploads/2020/09/S%C4%85dy-dost%C4%99pne-przez-Internet-Raport-FCWP-wersja-0.9.pdf>.

Przyjęta zmiana w zakresie wprowadzenia zasady orzekania w składach jednoosobowych w pierwszej i drugiej instancji będzie oddziaływać na: sądy powszechne w postępowaniach cywilnych (w sumie 375 jednostek organizacyjnych¹⁰) oraz uczestników tych postępowań.

Przyjęta zmiana w zakresie wprowadzenia posiedzeń niejawnych będzie oddziaływać na: sędziów sądów powszechnych w postępowaniach cywilnych, wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny¹¹, prezesów sądów¹² oraz uczestników postępowań.

Przyjęta zmiana w zakresie wprowadzenia braku związania wnioskiem strony o przeprowadzenie rozprawy przed Sądem Najwyższym i Naczelnym Sądem Administracyjnym będzie oddziaływać na: sędziów Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Wprowadzenie braku związania wnioskiem ani terminem zwołania zgromadzenia ogólnego przewidzianym w przepisach odrębnych prezesa sądu lub trybunału będzie oddziaływać na: prezesów sądów i trybunałów¹³ oraz sędziów – uczestników zgromadzeń ogólnych.

Przyjęta zmiana w zakresie wprowadzenia powierzenia spraw pilnych i delegowania sędziów będzie oddziaływać na: sądy powszechne w postępowaniach cywilnych, wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny, jak również na sądy wojskowe¹⁴, pośrednio na uczestników postępowań.

Przyjęta zmiana w zakresie przesunięcia terminu wejścia w życie przepisów wprowadzających prostą spółkę akcyjną będzie oddziaływać na: przedsiębiorców i akcjonariuszy chcących wybrać tę formę organizacyjną, wykonawców systemu teleinformatycznego.

Przyjęta zmiana w zakresie przesunięcia terminu wejścia w życie przepisów wprowadzających eKRS będzie oddziaływać na: wykonawców systemu teleinformatycznego, pracowników obsługujących eKRS, interesantów eKRS.

Celowość wprowadzenia aktu

Według uzasadnienia projektu celem zmiany jest zapewnienie wyższego poziomu bezpieczeństwa dla uczestników czynności procesowych, obniżenie kosztów i przyspieszenie postępowań sądowych, zapewnienie transparentności działań

¹⁰ Według rządowej OSR, s. 8.

¹¹ Według rządowej OSR, s. 8, są to 392 jednostki.

¹² Prezesów sądów powszechnych jest 375, wojewódzkich sądów administracyjnych – 16, Naczelnego Sądu Administracyjnego – 1, według rządowej OSR, s. 8.

¹³ Według rządowej OSR, s. 8 – 400 w tym: Prezes Trybunału Konstytucyjnego – 1, prezesi sądów powszechnych – 375, prezesi sądów administracyjnych – 17, prezesi sądów wojskowych – 9.

¹⁴ W sumie odpowiednio 375+9 jednostki organizacyjne.

komornika podczas licytacji nieruchomości, ochrona praw dłużnika, zsynchronizowanie terminu wejścia w życie przepisów wprowadzających prostą spółkę akcyjną z terminem wejścia w życie przepisów wprowadzających eKRS, jak również zagwarantowanie organizacyjnego wsparcia dla sądów w czasie epidemii.

Proponowane rozwiązania niewątpliwie sprzyjają realizacji celów wskazanych przez projektodawców.

W ocenie celowości wprowadzenia projektowanych zmian należy jednak wziąć pod uwagę również kontekst zasad konstytucyjnych i standardów umów międzynarodowych wiążących Polskę, odnoszących się do postępowania sądowego oraz konsekwencji ich naruszania; konsekwencje zrezygnowania z ugruntowanych i uzasadnionych rodzajów rozwiązań procesowych oraz realne możliwości wykorzystania narzędzi ICT¹⁵ przez środowisko wymiaru sprawiedliwości (sądy i profesjonalnych pełnomocników). Niezbędne jest również uwzględnienie szerszego kontekstu koncepcji Zintegrowanej Informatyzacji Państwa¹⁶ – dzięki której cyfryzacja sektora publicznego ma szansę spełnić pokładane w niej nadzieje¹⁷.

Konsekwencją zrezygnowania z ugruntowanych i uważanych środowiskowo za uzasadnione rozwiązań dotyczących doręczeń oraz nieuwzględnienie obecnych zdolności sprawnego wykorzystania ICT w środowisku wymiaru sprawiedliwości będzie zapewne unikanie przez to środowisko nowych, trudnych sytuacji procesowych – co w konsekwencji uniemożliwi osiągnięcie celów zakładanych przez projektodawców.

Wprowadzanie rozwiązań prowadzących do naruszenia zasad ustrojowo-konstytucyjnych (tj. zasady jawności postępowania sądowego, zob. pkt 8 i 14 w rozdziale „Przedmiot opinii” niniejszego opracowania) również jest niecelowe – naraża na ryzyko usunięcia projektowanych przepisów z porządku prawnego orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego, a w przypadku skrajnie

¹⁵ Technologie informacyjno-komunikacyjne, ang. *Information and communications technology* (ICT).

¹⁶ Realizowanej od 2013 r. – zob. Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, wersja 2013, 2016 i 2019 (M.P. 2014, poz. 394, M.P. 2016, poz. 1106, oraz <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/program-zintegrowanej-informatyzacji-panstwa>), jak również z uwzględnieniem zasad tworzenia cyfrowych usług publicznych, które mają być ujęte w formę kodeksu cyfrowego: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/tworzymy-kodeks-cyfrowy-pomoz-nam>., informacja w odpowiedzi na interpelację nr 8133, s. 4, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT9.nsf/klucz/ATTBSLBJ/%24FILE/i08133-o1.pdf>; informacja w odpowiedzi na interpelację nr 3671, s. 9, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT9.nsf/klucz/ATTBPCJ3W/%24FILE/i03671-o1.pdf>.

¹⁷ I dzięki której łatwiej uniknąć trudnych efektów resortowej cyfryzacji tego sektora. opisanych np. w raporcie z 2012 r. A. Boboli, T. Jeruzalski, M. Olszewska, R. Paleń, A. Ręgowski, A. Siejda, *Państwo 2.0. Nowy start dla e-administracji*, MAIC, 2012, https://historiainformatyki.pl/skan.php?doc_id=1247&type=pdf&for_download=1.

niekorzystnego scenariusza naraża również na wypłatę odszkodowania¹⁸ i zadośćuczynienia¹⁹ stronom postępowań prowadzonych z naruszeniem tej zasady.

Planowane środki (narzędzia, działania) realizacji celów

Wprowadzenie: uproszczonego trybu delegowania sędziów, możliwości powierzenia rozpoznawania spraw pilnych równorzędnym sądom, umożliwienie konsulom przeprowadzenia zdalnego przesłuchania, wprowadzenie możliwości sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej oraz zasad zarządzania dokumentacją w postaci elektronicznej przez komorników uwzględniające ryzyko nieprawidłowego działania systemu teleinformatycznego, zsynchronizowanie terminów wejścia w życie przepisów ustaw dotyczących prostej spółki akcyjnej – pozwala osiągnąć cele założone przez projektodawcę.

W przypadku sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej opis czynności poszczególnych uczestników wydaje się kompletny, jedynie doprecyzowania wymaga wskazanie rodzaju skargi na czynności komornika, która, według projektu ustawy, ma być składana za pomocą systemu teleinformatycznego²⁰.

Przepisy wprowadzające rozprawy i posiedzenia jawne przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość są tak skonstruowane, że będą skłaniać raczej do kierowania spraw na posiedzenia niejawne²¹. Dodać też należy, że projektodawcy zrezygnowali z wprowadzenia norma-

¹⁸ Art. 417. § 1. „Za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa; Art. 417[1]. § 1. Jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie aktu normatywnego, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu niezgodności tego aktu z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą; Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740, 2320.

¹⁹ Art. 41. „Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie”, EKPC.

²⁰ Według lakonicznego opisu „§ 2. Licytanci i osoby, których nie dopuszczono do przetargu, mogą złożyć skargę wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. § 3. Skargę za pośrednictwem systemu teleinformatycznego mogą złożyć także osoby niewymienione w § 2, o ile posiadają w tym systemie konto [jak chyba należy rozumieć są to wyłącznie podmioty wymienione w art. 922 k.p.c. – uwaga K.K.]”. Skargę na czynności komornika w obecnym stanie prawnym można składać na podstawie art. 986 lub art. 767 k.p.c.

²¹ Do takiego wniosku prowadzą ustalenia raportu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka *Prawa człowieka w dobie pandemii, op. cit.*, szczególnie na s. 26–28.

tywnego określenia wymogów dla urzędzeń technicznych²² do przeprowadzania zdalnych rozpraw, nakładając tym samym odpowiedzialność za wybór narzędzi na prezesów sądów.

Kierowanie spraw na posiedzenia niejawne i brak związania wnioskami strony o przeprowadzenie rozpraw naraża na ryzyko postawienia skutecznego zarzutu niezgodności z art. 45 ust. 1 Konstytucji jak również na ryzyko postawienia skutecznego zarzutu niezgodności z art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: EKPC).

Konstytucyjna formuła „prawa do sądu” stanowi bezsprzecznie zasadę prawa konstytucyjnego i jest zarówno dyrektywą tworzenia prawa, jak i dyrektywą interpretacyjną. Brzmienie art. 45 ust. 1: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd” wskazuje na autonomiczny charakter prawa do sądu. Nie jest ono jedynie instrumentem umożliwiającym wykonywanie innych praw i wolności konstytucyjnych, lecz ma być samoistny i podlega ochronie niezależnie od naruszenia innych praw podmiotowych²³. Projektowane przepisy nie dają stronom możliwości sprzeciwienia się decyzji o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne i doprowadzenia do jawnego rozpoznania na rozprawie, co może również prowadzić do utraty zaufania do organów wymiaru sprawiedliwości w społecznym odbiorze – i tym samym naraża dodatkowo na zarzut naruszenia art. 2 Konstytucji.

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że w wyniku projektowanych zmian rozpoznawanie spraw cywilnych na rozprawie lub posiedzeniu jawnym w sprawach cywilnych stanie się wyjątkiem²⁴, podobnie przeprowadzanie rozpraw i posiedzeń jawnych zdalnie. W uzasadnieniu projektodawcy wskazu-

²² Takie wskazania obowiązują jedynie w przypadku przesłuchań zdalnych w trybie art. 235 § 2 – na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24 lutego 2010 r. w sprawie urzędzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym, Dz.U. nr 34, poz. 185.

²³ A. Wróbel, *Glosa do trzech wyroków Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 1, s. 208.

²⁴ Takie posiedzenie będzie wymagało każdorazowego uzasadnienia, że jego odbycie nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nim uczestniczących. Braki rozwiązań infrastrukturalnych oraz prawdopodobne trudności techniczne będą często prowadzić do stwierdzenia, że „nie można przeprowadzić rozprawy lub posiedzenia jawnego na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku”. Nieoptymistyczna diagnoza przygotowania wymiaru sprawiedliwości do funkcjonowania w warunkach epidemii zob. raporty Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, *Dostęp do sądu w dobie pandemii. Analiza – część pierwsza*, Warszawa, kwiecień 2020 r., <https://www.hfhr.pl/dostep-do-sadu-w-dobie-pandemii-opracowanie-hfpc/>, część druga: <https://www.hfhr.pl/dostep-do-sadu-w-dobie-pandemii-druga-czesc-opracowania-hfpc/>, oraz: *Prawa człowieka w dobie pandemii*, op. cit., szczególnie na s. 26–28.

ją na potrzebę wprowadzenia zmian dotychczasowych przepisów ze względu na zapewnienie szybkości postępowania (uzasadnienie, s. 8). Jednakże według stabilnej linii orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego szybkość rozpoznania sprawy nie jest wartością, na rzecz której można poświęcić ochronę praw podmiotowych²⁵.

Ocena rozpoznawania spraw cywilnych w pierwszej i drugiej instancji w składzie jednego sędziego prowadzi do wniosku, że jest to dopuszczalne rozwiązanie pod warunkiem właściwego używania uprawnienia prezesa sądu do zarządzania rozpoznania sprawy w składzie trzech sędziów ze względu na szczególną zawilść lub precedensowy charakter sprawy. W takiej sytuacji ryzyko narażenia na skuteczny zarzut naruszenia zasady bezstronności, której realizację ma między innymi zapewniać kolegialność orzekania (tj. naruszenia art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz art. 6 EKPC), jest niewielkie. Trybunał Konstytucyjny wskazał, iż w polskim porządku prawnym nie obowiązuje zasada kolegialności rozumiana jako przejaw zasady niezawisłości sędziowskiej, dlatego też wydawanie orzeczenia przez sąd w składzie jednego sędziego nie może zostać uznane za naruszenie prawa do sądu²⁶.

Wprowadzenie obowiązku podawania adresu służbowej poczty elektronicznej i numeru telefonu przez profesjonalnych pełnomocników w pierwszym piśmie procesowym (adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego i radców Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej) jest rozwiązaniem odpowiadającym na potrzeby obecnej sytuacji, jak również na potrzeby zgłaszane przez sędziów²⁷. Jednakże sposób wprowadzenia obowiązku zaprojektowany bez uwzględnienia kontekstu infrastrukturalnego i środowiskowego nie pozwoli na osiągnięcie celu w postaci przyspieszenia obiegu pism procesowych. Wprowadzenie obowiązku posiadania służbowego adresu elektronicznego do doręczeń powinno być poprzedzone uprzednim przygotowaniem infrastruktury pozwalającej na jego realizację – odpowiadającej standardom bezpieczeństwa i niezawodności oraz potrzebom i możliwościom środowiska zawodowego adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych. Działaniem zwiększającym prawdopodobieństwo efektywnego wdrożenia tego rozwiązania mogłoby być nałożenie ustawowego obowiązku na samorząd zawodowy utworzenia i utrzymania podstawowego adresu służbowej poczty elektronicznej²⁸ dla każdego

²⁵ Tak np. wyroki TK z: 13 stycznia 2004 r., sygn. akt SK 10/03, OTK-A ZU 2004, nr 1, poz. 2; 15 kwietnia 2009 r., sygn. akt SK 28/08, OTK-A ZU 2009, nr 4, poz. 48.

²⁶ Postanowienie TK z 22 kwietnia 2004 r., sygn. akt Ts 44/03, OTK-B ZU 2004, nr 2, poz. 120.

²⁷ Na przykład w: <https://www.rp.pl/Sedziowie-i-sady/311199895-E-rozprawy-nie-dzialaja-ale-to-nie-sedziowie-sa-winni.html>.

²⁸ Podobnie jak nałożono na samorządy obowiązek prowadzenia ewidencji członków w systemie teleinformatycznym, zob. art. 49 ust. 3 i art. 58a ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1651, 2320), art. 52 ust. 6 ustawy z 6 lipca 1982 r.

członka²⁹ wraz z zapewnieniem adekwatnego wsparcia dla osób wykonujących zawód, które są „wykluczone cyfrowo”, oraz *vacatio legis* odpowiedniej długości.

Wprowadzenie domniemania doręczenia cyfrowo odwzorowanego pisma procesowego w następnym dniu roboczym od chwili wprowadzenia go przez sąd do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby adresat mógł zapoznać się z jego treścią, oraz zasady wywoływania skutków procesowych przez to doręczenie, nie jest spójne z ugruntowanymi regułami przyjętymi w przypadku doręczeń – w tym doręczeń elektronicznych. Formy awizowania przesyłek elektronicznych są zachowane w: Kodeksie postępowania cywilnego (art. 131[1]), Kodeksie postępowania administracyjnego (art. 46), Ordynacji podatkowej (art. 152a,) ustawie – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (art. 74a), ustawie o doręczeniach elektronicznych (art. 41). Proponowane rozwiązanie wymusza taką organizację pracy pełnomocników, która zapewni permanentną ciągłość działania, co będzie szczególnie dotkliwe dla małych i jednoosobowych kancelarii³⁰. Dlatego też wprowadzenie takiego przepisu będzie zapewne skutkowało unikaniem przez pełnomocników ryzyka przez rezygnację z używania pełnomocnictwa procesowego ogólnego, tym samym uniemożliwiając realizację celu zakładanego przez projektodawców³¹.

Projektując rozwiązania normatywne wprowadzające do polskiego porządku prawnego prostą spółkę akcyjną, założono, że postępowania rejestrowe dotyczące podmiotów działających w tej formie prawnej będą prowadzone wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego wdrażanego w ramach projektu eKRS. Wobec spodziewanego wprowadzenia w dniu 1 lipca 2021 r. rozwiązań objętych projektem eKRS synchronizacja wejścia w życie przepisów dotyczących

o radcach prawnych (t.j. Dz.U. 2020, poz. 75, 2320.), art. 18 ust. 2 oraz art. 25a ustawy z 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1861, ze zm.).

²⁹ Naczelna Rada Adwokacka takie rozwiązanie wprowadziła, podobnie część rad okręgowych radców prawnych, np.: <http://www.nra.pl/szukaj-dokumenty/dokument/26/?page=1&sort=1> oraz <https://www.oirp.warszawa.pl/kategoria/kategorie/pomoc-techniczna-i-it/poczta/>.

³⁰ Zob. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8076231,pisma-sadowe-rzad-pelnomocnik-do-skrzynek-pocztowych-koronawirus.html>.

³¹ „Żaden profesjonalny pełnomocnik nie będzie tak niemądry, by podpisywać pisma. Będzie składała je strona (...) Z perspektywy zarządzania ryzykiem udzielenie stałego pełnomocnictwa procesowego zwiększa coraz bardziej ryzyko przegapienia terminu (...)”, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8076231,pisma-sadowe-rzad-pelnomocnik-do-skrzynek-pocztowych-koronawirus.html>. W tekście ustawy ustalonym ostatecznie po rozpatrzeniu poprawek Senatu zrezygnowano z tej konstrukcji i wprowadzono rozwiązanie, że datą doręczenia jest data zapoznania się przez odbiorcę z pismem umieszczonym w portalu informacyjnym, z kolei w przypadku braku zapoznania się pismo uznaje się za doręczone po upływie 14 dni od dnia umieszczenia pisma w portalu informacyjnym.

prostych spółek akcyjnych jest rozwiązaniem racjonalnym, celowym i zasadnym ekonomicznie.

Uzasadnionym działaniem jest również przywrócenie rozwiązań w zakresie ustalenia katalogu spraw pilnych, możliwości przekazania spraw pilnych z sądu, który z powodu epidemii nie może wykonywać swoich czynności, do innego sądu równorzędnego oraz w zakresie możliwości delegowania sędziego, za jego zgodą, do rozpoznawania spraw pilnych w innym sądzie. Rozwiązania te znajdowały się uprzednio w ustawie z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, (...) ale utraciły moc wskutek upływu czasu wskazanego w ustawie.

Wejście przepisów dotyczących obowiązku podawania adresu służbowego przez profesjonalnych pełnomocników, doręczania odwzorowań cyfrowych pism procesowych, przeprowadzania rozpraw zdalnych powinno uwzględniać czas na dostosowanie i adaptację³².

Ocena kosztów i korzyści

Przetarg w systemie elektronicznym będzie dostępny dla szerokiego grona nabywców zainteresowanych nabyciem nieruchomości w postępowaniu egzekucyjnym, co, jak można oczekiwać, będzie sprzyjać większej liczbie uczestników i zwiększeniem prawdopodobieństwa osiągnięcia wyższych cen, ponadto rozwiązanie to przyczyni się do uproszczenia i transparentności postępowania, zapewni wyższy poziom bezpieczeństwa dla uczestników czynności procesowych, obniży koszty postępowania oraz w znaczny sposób przyczyni się do jego przyspieszenia.

Wprowadzenie zdalnych rozpraw i posiedzeń jawnych w warunkach obecnego stanu epidemii oraz zagrożenia epidemiologicznego jest rozwiązaniem redukującym ryzyko zagrożenia życia i zdrowia oraz – w przypadku umożliwienia korzystania z dowolnego urządzenia końcowego w dowolnym miejscu – redukujące obciążenia uczestników postępowania. Stworzenie warunków niezawodnego funkcjonowania infrastruktury, odpowiedniego przeszkolenia uczestników postępowań oraz zapewnienia właściwych, bezpiecznych warunków udziału jednak będzie wiązało się z kosztami, które będą ponosić sądy (392 jednostki organizacyjne³³).

Wprowadzenie obowiązku posiadania adresu służbowej poczty elektronicznej przez profesjonalnych pełnomocników wraz z domniemaniem doręczenia na ten adres pism procesowych w następnym dniu roboczym po „wysłaniu pisma” przez sąd i wywoływania skutków procesowych przez to doręczenie (niezgodnie z powszechnym wzorcem stosowanym przez ustawodawcę przewidującym awi-

³² Zob. wyrok TK z 16 września 2003 r., sygn. akt K 55/02, OTK-A ZU 2003, nr 7, poz. 75.

³³ Według rządowej OSR, s. 8.

zowanie) wzmocni negatywne nastawienie środowiska adwokatów i radców³⁴ do tego rozwiązania, zwiększy stopień komplikacji czynności pełnomocników unikających przyjmowania pełnomocnictwa ogólnego – i tym samym uniemożliwi zakładane przez projektodawców przyspieszenie postępowania.

Kosztom wprowadzenia rozpoznawania spraw na posiedzeniach niejawnych w sprawach cywilnych i administracyjnych może być podważenie zaufania do państwa³⁵, a biorąc pod uwagę skrajnie niekorzystne scenariusze: a) narażenie Skarbu Państwa na wypłatę odszkodowań – na podstawie art. 417[1] § 2 zdanie drugie Kodeksu cywilnego, po stwierdzeniu przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności przepisu z Konstytucją³⁶ – tym osobom, które udowodnią poniesienie szkody, do której przyczyniła się niejawnosc posiedzenia, lub ewentualnie b) narażenie na wypłatę zadośćuczynienia na podstawie art. 41 ETPC.

Podsumowanie

■ Przedmiotem projektu jest wprowadzenie zmian w dziewięciu ustawach. Projekt wprowadza między innymi: możliwość sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej, zasady prowadzenia dokumentacji przez komorników sądowych w postaci elektronicznej, regułę rozpoznawania spraw cywilnych w pierwszej i drugiej instancji w składzie jednego sędziego, prowadzenia rozpraw i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym i administracyjnym przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość oraz możliwość kierowania spraw na posiedzenie niejawne, gdy nie można przeprowadzić ich zdalnie. Ponadto projekt przesuwa termin wejścia w życie przepisów wprowadzających eKRS oraz prostą spółkę akcyjną na dzień 1 lipca 2021 r.; wprowadza również możliwość przekazywania spraw i delegowania sędziów, jeżeli z powodu COVID-19 wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

³⁴ Przykład krytycznych opinii środowiska: <https://kirp.pl/obecnie-projektowane-rozwiazania-budza-powazne-watpliwosci/>; <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-rozprawy-posiedzenia-online-e-doreczenia-sposob-ms-na,505992.html>; <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8076231,pisma-sadowe-rzad-pelnomocnik-do-skrzynek-pocztowych-korornawirus.html>.

³⁵ Na przykład https://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/2020/12/wystapienie_WSA_14.12.2020.pdf wraz z odpowiedzią: <http://www.nsa.gov.pl/komunikaty/komunikat-w-sprawie-listu-organizacji-spoecznych-dotyczacego-rozpatrywania-spraw-przez-nsa-na-posiedzeniach-niejawnych,news,4,787.php>.

³⁶ Niezgodność ustawy z Konstytucją może przybierać różne formy, „niezależnie od intencji twórców ustawy, organy ją stosujące mogą wydobyć z niej treści nie do pogodzenia z normami, zasadami lub wartościami, których poszanowania wymaga konstytucja”, wyrok TK, sygn. akt P. 11/98, OTK 2000, nr 1, poz. 3, s. 46, 47, wraz przywołanymi w uzasadnieniu orzeczeniami.

- Przyspieszenie cyfryzacji postępowań (licytacja elektroniczna, zdalne prowadzenie rozpraw) z uwagi na zaistniałą sytuację epidemiologiczną i trudny do przewidzenia moment jej zakończenia należy ocenić jako działanie uzasadnione. Usługi cyfrowe zapewnią wyższy poziom bezpieczeństwa zdrowotnego dla uczestników czynności procesowych, pozwolą obniżyć koszty i przyspieszą postępowanie – jednakże pod warunkiem, że ich wprowadzenie będzie zaprojektowane z uwzględnieniem oraz niwelowaniem możliwie wszystkich ryzyk zagrażających sprawności tych rozwiązań.
- Digitalizacja aktywności państwa (w tym wymiaru sprawiedliwości) jest procesem nieuchronnym ze względu na sukcesywne przenoszenie się komunikacyjnej aktywności społecznej do przestrzeni wirtualnej³⁷. Od roku 2013 trwają prace mające ten proces uporządkować, wykorzystać efekt synergii i przełamać resortowy („silosowy”, „wyspowy”) nieefektywny sposób informatyzacji³⁸. Dlatego też formułowanie opisu legislacyjnego nowych rozwiązań proceduralnych wykorzystujących ICT (e-licytacja, prowadzenie zdalnych rozpraw i posiedzeń, doręczeń pism procesowych w formie elektronicznej) powinny być wykonywane z uwzględnieniem Koncepcji Zintegrowanej Informatyzacji Państwa³⁹, Architektury Informacyjnej Państwa (AIP)⁴⁰ oraz wiedzy na temat funkcjonujących już komponentów systemu i zasad informatyzacji podmiotów publicznych. Projekt opisu legislacyjnego rozwiązań wykorzystujących ICT powinien obligatoryjnie być konsultowany z Zespołem ds. Architektury Informacyjnej Państwa⁴¹.
- Uzasadnionym działaniem jest przesunięcie terminów wdrożenia eKRS i prostej spółki akcyjnej w odpowiedzi na nieuniknione w obecnych warunkach wy-

³⁷ W 2020 r. dostęp do internetu posiadało 90,4% gospodarstw domowych i było to o 3,7 pkt proc. więcej niż w roku poprzednim; w 2020 r. zakupów przez internet w Polsce dokonywało 60,9% osób w wieku 16–74 lata (wobec 53,9% w 2019 r.), osoby korzystające w ciągu ostatnich 12 miesięcy z usług administracji publicznej przez internet stanowiły prawie 42% populacji osób w wieku 16–74 lata. Dane z informacji sygnałnej: https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/2/10/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2020.pdf.

³⁸ Efekty resortowej cyfryzacji są opisane np. w raporcie A. Boboli, T. Jeruzalski, M. Olaszewska, R. Paleń, A. Ręgowski, A. Siejda, *Państwo 2.0. Nowy start dla e-administracji*, *op. cit.*

³⁹ Realizowanej od 2013 r. – zob. Program Zintegrowanej Informacji Państwa, wersja 2013, 2016 i 2019 (zob. przypis 16), jak również z uwzględnieniem zasad tworzenia cyfrowych usług publicznych, które mają być ujęte w formę kodeksu cyfrowego.

⁴⁰ Ilustracja przykładu warstw AIP – <https://www.gov.pl/photo/10ec4fcf-b079-447f-9be2-1ecb65506da1>; opis AIP: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/architektura-informacyjna-panstwa> oraz https://23.kmwi.pl/uploads/media/repozytorium/1-jacek-paziewski_c3af3.pdf, szczególnie slajdy dotyczące kooperacji, np. 14 i 17.

⁴¹ Zob. informacje nt. zespołu AIP: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/departament-architektury-informacyjnej-panstwa>.

dłużenie zakładanych pierwotnie terminów realizacji poszczególnych etapów prac wdrażających system teleinformatyczny.

- Uzasadnionym działaniem jest też powrót do rozwiązań, które znajdowały się uprzednio w ustawie z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 umożliwiających przekazanie spraw pilnych z sądu, który z powodu epidemii nie może wykonywać swoich czynności, do innego sądu równorzędnego oraz delegowania sędziego, za jego zgodą, do rozpoznawania spraw pilnych w innym sądzie.
- Ocena rozwiązania w postaci uznania za doręczone odwzorowanych elektronicznie dokumentów profesjonalnym pełnomocnikom na adres służbowy w następnym dniu roboczym od chwili wprowadzenia ich przez sąd do środka komunikacji elektronicznej – w kontekście ugruntowanych od wielu lat, odmiennych rozwiązań proceduralnych, jak również niezdiagnozowania zakresu, stopnia i standardów z informatyzowania środowiska radców prawnych i adwokatów – prowadzi do wniosku, że nie jest to właściwe rozwiązanie, które będzie zapewne skutkowało unikaniem przez pełnomocników ryzyka przez rezygnację z używania pełnomocnictwa procesowego ogólnego, co tym samym uniemożliwi realizację celu zakładanego przez projektodawców.
- Ocena wprowadzenia zdalnych rozpraw i posiedzeń jawnych (prowadzonych przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość) w kontekście zasady bezpośredniości i jawności zapewniających realizację prawa do rzetelnego procesu prowadzi do wniosku, że w warunkach obecnego zagrożenia epidemiologicznego jest to właściwe rozwiązanie, pod warunkiem odpowiedniego wprowadzenia – między innymi odpowiedniego zarządzania ryzykiem wiążącym się z zapewnieniem i używaniem sprzętu, oprogramowania, sieci, oraz zachowania uczestników rozpraw prowadzonych w tej formie.
- Ocena rozpoznawania spraw na posiedzeniach niejawnych w sprawach cywilnych i administracyjnych, gdy nie można przeprowadzić rozprawy lub posiedzenia jawnego zdalnie, w kontekście ugruntowanego rozumienia zasad jawności wewnętrznej i zewnętrznej postępowania sądowego, wynikających z Konstytucji RP oraz Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, prowadzi do wniosku, że wprowadzenie tego rozwiązania naraża na ryzyko postawienia skutecznego zarzutu niezgodności z art. 45 ust. 1 Konstytucji⁴². Należy liczyć się także z ryzykiem postawienia skutecznego zarzutu niezgodności z art. 6 ust. 1

⁴² Art. 45 ust. 1 „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”, ust. 2. „Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie”, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, ze zm.

EKPC⁴³. W związku ryzykiem postawienia wymienionych zarzutów wskazane jest pogłębienie analizy przepisów projektu w osobnej opinii konstytucyjnej.

- Ocena rozpoznawania spraw cywilnych w pierwszej i drugiej instancji w składzie jednego sędziego prowadzi do wniosku, że jest to dopuszczalne rozwiązanie, pod warunkiem właściwego używania uprawnienia prezesa sądu do kierowania sprawą do rozpoznania w składzie trzech sędziów ze względu na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy. W takiej sytuacji ryzyko postawienia skutecznego zarzutu naruszenia zasady bezstronności⁴⁴, której realizację ma między innymi zapewniać kolegalność orzekania, jest zminimalizowane.
- Wprowadzenie sformułowania, że szczególne rozwiązania omówione wyżej, związane ze stanem zagrożenia epidemicznego albo stanem epidemii ogłoszonym z powodu COVID-19, będą trwać jeszcze w ciągu roku od odwołania ostatniego z tych stanów, naraża na ryzyko postawienia skutecznego zarzutu naruszenia art. 45 ust 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji⁴⁵, tj. nieuzasadnionego trwania ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw.

Bibliografia

Boboli A., Jeruzalski T., Olszewska M., Paleń R., Ręgowski A., Siejda A., *Państwo 2.0. Nowy start dla e-administracji*, red. M. Boni, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, 2012, https://historiainformatyki.pl/skan.php?doc_id=1247&type=pdf&for_download=1.

⁴³ Art. 6 Prawo do rzetelnego procesu sądowego: 1. „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości”, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2.

⁴⁴ Tj. naruszenia art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz art. 6 ust. 1 EKPC.

⁴⁵ Art. 31 ust. 3 „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

Dostęp do sądu w dobie pandemii. Analiza – część pierwsza, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, kwiecień 2020 r., <https://www.hfhr.pl/dostep-do-sadu-w-dobie-pandemii-opracowanie-hfpc/>, cz. druga: <https://www.hfhr.pl/dostep-do-sadu-w-dobie-pandemii-druga-czesc-opracowania-hfpc/>.

Prawa człowieka w dobie pandemii, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa, 2021, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/01/Prawa-czlowieka-w-dobie-pandemii.pdf>.

Program Zintegrowanej Informacji Państwa, wersja 2013, 2016 i 2019, M.P. 2014, poz. 394, M.P. 2016, poz. 1106, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/program-zintegrowanej-informatyzacji-panstwa>.

Sądy dostępne przez Internet, red. B. Pilitowski, B. Kociołowicz-Wiśniewska, Fundacja Court Watch Polska, 2020, <https://www.oirp.warszawa.pl/wp-content/uploads/2020/09/S%C4%85dy-dost%C4%99pne-przez-Internet-Raport-FCWP-wersja-0.9.pdf>.

Wróbel A., *Glosa do trzech wyroków Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2000, nr 1.